

DAVLAT QARZINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Bayramov Mansurbek Furqat o'g'li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya: Davlat qarzini boshqarish har qanday davlatda strategik ahamiyat kasb etadigan muhim ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardan biri sifatida qaraladi. Davlat qarzining doimiy harakati jamiyat rivojlanishi, iqtisodiyoti va moliyaviy muvozanati uchun asosiy element hisoblanadi. Davlat qarzini boshqarish tizimini takomillashtirish masalasi bugungi kunda jahon iqtisodiyotida muhim masalalardan biri bo'lib, unda davlat moliyasi barqarorligiga erishish, makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlash, imkoniyatlar va risklarni aniq boshqarish asosiy vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Qarzni boshqarish jarayonini zamonaviylashtirish, bugungi talablar va ilg'or xalqaro tajribalar asosida yangilash, davlat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Davlat qarzini boshqarish, davlat moliyasi, takomillashtirish, risklarni boshqarish, monitoring, institsional islohotlar, moliyaviy barqarorlik.

Davlat qarzini boshqarishni takomillashtirish bo'yicha asosiy yo'nalishlar orasida eng avval bor, davlat qarzini jalb etish mexanizmlarini mukammalligi muhim o'rinda turadi. Qarzni jalb qilishda xalqaro va mahalliy moliya bozorlari imkoniyatlaridan to'liq va samarali foydalanish, bor imkoniyatdan oqilona foydalanish davlat qarzining xavfsiz va optimal shakllanishini ta'minlaydi. Davlat qarzini jalb qilish siyosati zamonaviy bosqichda tadqiq etilar ekan, undan foydalanishda aniq byudjet intizomi, ustuvorliklar, foiz solishtirmalari va qarz muddati kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Ilg'or xalqaro tajribaga tayangan holda davlat qarzini jalb qilish strategiyani muntazam ravishda yangilab borish, makroiqtisodiy

ko'rsatkichlar va iqtisodiy real holatdan kelib chiqib moslashtirish zarur. Boshqaruv tizimini takomillashtirish doirasida qarz portfelini samarali boshqarish uchun to'liq monitoring mexanizmi joriy etilishi lozim. Kuzatuv, tahlil va prognoz qilish jarayonlarini raqamlashtirish, zamonaviy analitik tizimlarni amaliyotga joriy etish bugun o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat qarzi haqidagi barcha ma'lumotlarni markazlashtirilgan ma'lumotlar bazalariga to'plash, uning dinamikasini real vaqtda tahlil qilish va risklarni oldindan baholab borish qarz boshqaruvining asosiy tayanchi hisoblanadi. Bu jarayonda xalqaro audit standartlari, moliyaviy axborotlarni oshkoralik bilan yuritish va jamoatchilik nazorati tamoyillariga tayangan holda qarz monitoring tizimini takomillashtirish zarur [1].

Takomillashtirishning yana bir muhim yo'nalishi qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarini minimallashtirish hisoblanadi. Bu borada mavjud foiz stavkalarini pasaytirish, kredit muzokaralari jarayonlarida qulay shartlarni kelishib olish, kredit qayta moliyalash instrumentlaridan foydalanish alohida o'rin tutadi. Davlat qarzigga xizmat ko'rsatishning samarali usullarini amaliyotga joriy qilish natijasida nafaqat foiz xarajatlari kamayadi, balki byudjet yuki yengillashadi hamda kredit reytingi yaxshilanadi. Kredit liniyalarini to'g'ri diversifikatsiya qilish, har xil manbalardan jalb qilish siyosatini olib borish, qarz portfelini yuqori risklardan himoya qilish ham bosh boshqaruvning ustuvor sohalaridan biridir. Davlat qarzini boshqarishda risklarni samarali baholash va muvozanatlash muhim. Moliyaviy va iqtisodiy tavakkalchiliklarni hisobga olish, ularni har tomonlama tahlil qilish va sekin-asta oldini olish uchun risklarni boshqarish tizimini to'liq joriy qilish zarur. Bunda risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va maqsadli choralar ko'rish uchun zamonaviy risk-menejment standartlariga mos texnologiyalar joriy etilishi lozim. Shuningdek, kutilmagan iqtisodiy yoki geosiyosiy o'zgarishlarga qarshi favqulodda rejalarni ishlab chiqish va muntazam yangilab borish rivojlangan davlatlar tajribasida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Davlat

qarzini boshqarishda institutsional salohiyatning rivojlanishi va zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini tatbiq etish, sohadagi inson kapitalini kengaytirish ham ustuvor vazifalardan biri sifatida ko'rilmoqda. Moliyaviy xodimlarning malakasini oshirish, zamonaviy tahlil va prognoz qilishni o'rgatish, xalqaro standart va tajribani muntazam o'zlashtirish zarur. Qarzi boshqaruvi jarayoniga innovatsion texnologiyalar, moliyaviy modellashtirish usullari hamda avtomatlashtirilgan ma'lumotlarni qayta ishlash dasturlarini jalb etish orqali boshqaruv sifati oshiriladi [2].

Davlat qarzini boshqarish bo'yicha samarali huquqiy va tartibga solish bazasini yaratish, mavjud normativ-huquqiy hujjatlarni zamon talablariga ko'ra takomillashtirish ham muhim yo'nalishlardan biridir. Qarz shartnomalarining yuritilishi, davlat kafolatlari va boshqa moliyaviy majburiyatlar bilan bog'liq masalalarda aniq va qat'iy yondashuvlarni joriy qilish, javobgarlik choralarini kuchaytirish moliyaviy intizom va oshkoralikni ta'minlaydi. Xalqaro tizimga integratsiyalashuv jarayonida mulemaslik talablariga rioya qilish va xalqaro kredit tashkilotlari standartlariga moslashish ham bugungi kunda o'ta muhim hisoblanadi. Davlat qarzini boshqarishda budget muvozanatini saqlash va qarz yukini optimal darajada ushlab turish, davlat moliyasining barqarorligini ta'minlash ham asosiy vazifalardan biri sanaladi. Byudjet kamomadini minimallashtirish, davlat daromadlarini oshirish va oqilona, samarali sarflanishini ta'minlash zarur. Byudjetlararo munosabatlarni moslashtirish, mahalliy byudjetlarning mustaqilligini kuchaytirish, budget siyosatini yanada samarali yuritish xususida islohotlar o'tkazish muhim. Bu o'z navbatida davlat qarz yukining oshib ketishining oldini olish, fiskal barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Davlat qarzini boshqarishda shaffoflik va ochiqlik tamoyilini joriy qilish davlat va jamiyat o'rtasida ishonch muhitini mustahkamlaydi. Davlat qarzig'a oid barcha axborotni jamiyatga ochiq taqdim etish, ularni parlament va jamoatchilik tomonidan nazorat qilish mexanizmlarini ishlatish zarur. Raqamli platformalar orqali davlat qarzi holatiga oid doimiy

yangilanadigan axborotlarni taqdim etish, qarzga oid majburiyatlar va to'lovlar bo'yicha ochiq statistika yuritish, xalqaro hisobot standartlariga mos axborotlarni ochib borish ilg'or amaliyot sifatida qabul qilingan. Davlat qarzini samarali boshqarishda xalqaro moliyaviy institutlar bilan o'zaro faol hamkorlik olib borish, global moliyaviy tarmoqlarga integratsiyalashuvni kuchaytirish, xorijiy investitsiyalarning keng ommalashuvi uchun sharoit yaratish zarur. Xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan tavsiya etiladigan eng ilg'or usullardan foydalanish, mamlakat imijini yaxshilash va kredit reytingini oshirishda ular bilan muntazam konsultatsiyalarni yo'lga qo'yish asosiy muvaffaqiyat garovi hisoblanadi [3].

Qarz mablag'larining manzilli hamda oqilona yo'naltirilishini tashkil etish va ularni iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikka ega sohalarga jalb qilish bugun eng asosiy ustuvorliklardan biridir. Qarzi hisobiga amalga oshirilayotgan har bir loyiha bo'yicha ularni monitoring qilish, natijadorligi va samarasi ustidan doimiy tahlil o'tkazish, investitsion hamda infratuzilma dasturlari samaradorligini aniqlash uchun zamonaviy monitoring va baholash mexanizmlariga tayangan to'liq tizimni ishlab chiqish zarur. Davlat qarzi jalb etilayotgan har bir soha ham ijtimoiy, ham iqtisodiy foyda keltirishi zarur. Bu borada investitsion dasturlarga doir baholash usullari, samaradorlik tahlillari va natijalarga asoslangan moliyaviy boshqaruv elementi asosiy mexanizmga aylanishi talab qilinadi. Davlat qarzi boshqaruvida ta'sirchan fiskal siyosat yuritish muhim. Byudjet intizomini mustahkamlash, soliqlar tahlilini, fiskal risklarni aniqlab borish, xarajatlarni optimallashtirish, ortiqcha va keraksiz qarz jalb qilishni cheklash orqali fiskal barqarorlikka erishiladi. Samarali fiskal siyosat davlat qarzini oldini oladi, eng maqbul variantlarni tanlash imkonini beradi, iqtisodiy o'sishni tezlashtirib, davlat moliyasi mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Davlat qarzini boshqarishda foiz stavkalarining optimal miqdorini belgilash va zarur hollarda bir qator kredit majburiyatlarini qayta moliyalash (refinansirovka) mexanizmlaridan keng foydalanish maqsadga

muvofiqdir. Kreditlarning foiz stavkasini pasaytirish, qarz muddati va likvidligini uzaytirish uchun xalqaro kredit reytingini oshirish borasida zarur chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Kredit portfelida qisqa muddatli va yuqori foizli qarzlarning ulushining kamaytirilishi, uzoq muddatli va barqaror manbalardan foydalanish davlat tez-tez moliyaviy muammolarga uchramasligi uchun kafolat bo'ladi [4].

Xulosa:

Yakuniy xulosalardan biri sifatida aytish mumkinki, davlat qarzini boshqarish tizimini takomillashtirish orqali davlat moliyasi barqarorligi, iqtisodiy o'sish va jamiyat farovonligi ta'minlanishi mumkin. Qarz boshqaruvi bo'yicha rivojlangan mamlakatlar tajribasini chuqur o'rganish, zamonaviy boshqaruv standartlarini joriy etish orqali risklarni kamaytirish, qarz yukini optimal miqdorda ushlab turish, davlat byudjetini ratsional va shaffof yuritish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, qarzga oid barcha axborot ochiqligini ta'minlash, jamoatchilik va ekspertlar ishtirokini kengaytirish, davlat va xalqaro moliyaviy institutlar hamkorligini mustahkamlash, innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilish davlat qarzini boshqarish tizimining asosiy takomillashtirish yo'nalishlari sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Krugman P. International Economics // Pearson Addison Wesley. – 2018.
2. World Bank Public Debt Management: New Trends and Challenges – World Bank, 2022.
3. Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) Davlat qarzini boshqarish bo'yicha hisobotlari, 2023.
4. Saksonov P. Davlat qarzi va uni boshqarish asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
5. OECD Sovereign Borrowing Outlook – OECD Publishing, 2020.

6. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy axborotlari va yillik hisobotlari, 2021–2024.

7. Xalqaro auditorlik kompaniyalari tavsiyalari – PwC, Deloitte, EY hisobotlari, 2023-2024.

8. Davlat byudjetini va fiskal siyosatni samarali boshqarish bo'yicha milliy paxta, 2024.

9. Doimiy monitoring va risklarni boshqarish yondashuvlari: Davlat moliya institutlari seminar materiallari, 2022.

10. Zamonaviy moliyaviy analitika: yangi yondashuvlar va tavsiyalar – Harvard Business Review, 2023.